

23450 Styrket omsorg – misbrug, psykisk sygdom og demens

Inspirationsmateriale til brug i undervisningen

© Børne- og Undervisningsministeriet. December 2025. Materialet er udviklet af Fællesudvalget for Erhvervsrettede Velfærdsuddannelse i samarbejde med Ann-Mette Kiel og Jean Iris Hagstrøm. Materialet kan frit kopieres med angivelse af kilde. Tekstindholdet i materialerne kan kun med forudgående skriftlig tilladelse fra Fællesudvalget for Erhvervsrettede Velfærdsuddannelse anvendes, deles og viderebearbejdes under følgende Creative Commons-licens (CC): BY/NC/SA (Kreditering/Ikke kommerciel/Deling på samme vilkår). Dette omfatter ikke billeder, videoer, podcasts andre medier og filer, som er underlagt almindelig ophavsret.

Udviklet af:

Ann-Mette Kiel
Underviser og uddannelseskonsulent
SOSU Østjylland
E-mail: ach@sosuoj.dk

Jean Iris Hagstrøm
Uddannelseskonsulent
SOSU H
E-mail: jeh@sosuh.dk

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
Uddannelsens udbytte	4
2. Uddannelsens sammenhæng til jobområde (FKB)	5
Arbejdsfunktioner.....	5
Deltagerforudsætninger.....	5
Relevante uddannelser at kombinere med	6
3. Ideer til tilrettelæggelse.....	6
Didaktiske overvejelser for tilrettelæggelse af uddannelsen	6
Læringsforudsætninger.....	7
Læreprocessen og indhold.....	7
Rammefaktorer.....	8
Mål og vurdering.....	8
4. Temaer.....	9
Temaoversigt.....	9
5. Opgaver og undervisningsmaterialer.....	11
Litteraturliste.....	16

1. Indledning

Uddannelsen Styrket omsorg – misbrug, psykisk sygdom og demens har fokus på arbejdet med borgere, hvor demens optræder sammen med psykisk sygdom og/eller misbrug.

Uddannelsen tager afsæt i komplekse praksissituationer, hvor medicinske, psykiatriske og sociale problemstillinger er tæt forbundne og stiller særlige krav til medarbejderens faglige vurdering, relationelle kompetencer og etiske refleksion.

Uddannelsens udbytte

Efter gennemført uddannelse kan deltageren på et fagligt grundlag arbejde med borgere med demens i kombination med psykisk sygdom og/eller misbrug. Deltageren kan skabe forståelse for sammenhænge mellem demens, psykisk sygdom, misbrug og adfærd og være opmærksom på, hvordan medicinsk behandling, psykiatriske symptomer og misbrug kan påvirke borgerens funktion, trivsel og samarbejde i hverdagen.

Deltageren kan anvende relationelle, anerkendende og recovery-orienterede tilgange i mødet med borgeren, særligt i situationer der opleves komplekse eller udfordrende. Derudover kan deltageren genkende og reflektere over etiske dilemmaer i arbejdet med borgerens selvbestemmelse, sikkerhed og helhedspleje.

Endelig kan deltageren bidrage til tværfaglig kommunikation gennem systematisk observation og dokumentation samt formidle faglige overvejelser i samarbejdet med kolleger og andre samarbejdspartnere.

2. Uddannelsens sammenhæng til jobområde (FKB)

Moder-FKB:

2885 Omsorg og pleje i det kommunale sundhedsvæsen

Derudover er uddannelsen tilknyttet følgende FKB'ere:

2223 Socialpsykiatri og fysisk/psykisk handicap

2272 Sundheds- og sygeplejeopgaver i sygehusvæsenet

Arbejdsfunktioner

Uddannelsen er målrettet social- og sundhedsassistenter, social- og sundhedshjælpere, pædagogiske assistenter og andre medarbejdere, der arbejder med borgere med demens og samtidig kan have psykisk sygdom og/eller misbrug i ældreplejen, hjemmeplejen, psykiatrien eller det specialiserede socialområde.

Medarbejderne varetager opgaver, hvor de skal kunne observere, vurdere og handle i komplekse situationer, hvor borgerens adfærd, psykiske symptomer og misbrug påvirker samarbejde, pleje og behandling. Uddannelsen understøtter, at deltagerne kan arbejde fagligt reflekteret og bidrage til sammenhæng i indsatsen omkring borgeren.

Deltagerforudsætninger

Deltagerne har en relevant social- og sundhedsfaglig eller pædagogisk baggrund og erfaring fra arbejde med borgere, hvor der indgår komplekse problemstillinger.

Deltagerne kan desuden:

- have erfaring med arbejdet med mennesker med demens, psykisk sygdom og/eller misbrug
- have grundlæggende kendskab til observation, dokumentation og samarbejde i tværfaglige sammenhænge
- have erfaring med at håndtere udfordrende adfærd og komplekse pleje- og omsorgssituationer

Uddannelsen bygger videre på deltageres eksisterende viden og praksiserfaring og forudsætter, at deltagerne kan indgå aktivt i faglige drøftelser, refleksion og analyse af egen praksis. Deltagerne skal bygge oven på deres evne til at reflektere kritisk over egen faglig praksis, analysere komplekse situationer uden entydige løsninger, bidrage med faglige vurderinger i dialog med kolleger og andre faggrupper.

Undervisningen tilrettelægges med respekt for deltageres forskellige erfaringsniveauer, men med forventning om aktiv deltagelse og fagligt engagement.

Relevante uddannelser at kombinere med

De følgende arbejdsmarkedsuddannelser kan være relevante at kombinere med nærværende uddannelse:

- 23449 Demens og psykofarmaka
- 44327 Omsorg for mennesker med demens
- 22054 Personer med demens, sygdomskendskab; basis
- 49785 Samarbejde i det tværfaglige faste team
- 48478 Samspil med mennesker med ændret adfærd og demens
- 44859 Neuropædagogik som redskab i pædagogisk arbejde

Se alle FEVU's uddannelser her: <https://www.sevu.dk/fevu/amu-uddannelser>

3. Ideer til tilrettelæggelse

Didaktiske overvejelser for tilrettelæggelse af uddannelsen

Tilrettelæggelsen skal tage højde for, at deltagerne kommer med forskellig faglig baggrund og erfaring, men har fælles praksiserfaring fra arbejdet med borgere med komplekse problemstillinger. Undervisningen planlægges, så deltageres egne erfaringer aktivt inddrages og kobles til ny viden.

Undervisningen kan med fordel veksle mellem:

- korte faglige oplæg
- arbejde med praksisnære cases

- fælles drøftelser og refleksion
- konkrete øvelser i observation, dokumentation og kommunikation

Uddannelsen kan tilrettelægges, så der arbejdes med både fælles cases og deltagerne egne praksis eksempler, deltagerne arbejder individuelt, i mindre grupper og i plenum, og så der skabes rum for dialog og erfaringsudveksling på tværs af faggrupper.

Lokale arbejdsgange, samarbejdsformer og målgrupper hos deltagerne inddrages på relevant vis i casearbejde og dialogarbejde mv. Det vil styrke overførslen af viden fra undervisningen til den daglige praksis.

Læringsforudsætninger

Uddannelsen forudsætter, at deltagerne kan inddrage egne erfaringer fra praksis i undervisningen og anvende disse i arbejdet med cases, øvelser og fælles drøftelser.

Det forventes, at deltagerne kan deltage aktivt i dialog og erfaringsudveksling med kolleger, har erfaring med at arbejde ud fra gældende retningslinjer og faglige rammer og kan reflektere over egne handlinger og valg i praksis

Undervisningen er tilrettelagt, så deltagerne arbejder med genkendelige situationer fra deres daglige arbejde. Det er derfor en forudsætning for læringen, at deltagerne bidrager med egne praksis eksempler og er åbne for at drøfte både udfordringer og handlemuligheder i fællesskab.

Læringsforudsætningerne tager højde for, at deltagerne kan have forskellig faglig baggrund og erfaring. Undervisningen understøtter derfor læring gennem fælles drøftelser, konkrete opgaver og anvendelse af kendte metoder, så alle deltagere kan koble ny viden til deres egen praksis.

Læreprocessen og indhold

Læreprocessen tager udgangspunkt i et praksis- og erfaringsbaseret læringssyn, hvor deltagerne egne erfaringer anvendes aktivt i undervisningen.

Undervisningen tilrettelægges, så deltagerne opnår viden om centrale begreber og principper, arbejder med genkendelige praksissituationer, reflekterer over egne handlinger og valg, samt øver anvendelse af kendte metoder og redskaber

Der arbejdes med cases og refleksionsopgaver, hvor deltagerne identificerer problemstillinger og vurderer handlemuligheder inden for gældende faglige rammer.

Rammefaktorer

Uddannelsen kan tilrettelægges fleksibelt og tilpasses både åbne udbud og rekvirerede forløb. Uddannelsen kan med fordel opdeles i to, med split på fx 14 dage mellem dag 2 og dag 3, derved får deltagerne mulighed for at koble undervisningens indhold til deres egen praksis. Det understøtter, at deltagerne kan anvende uddannelsens indhold direkte i deres arbejde.

Mål og vurdering

Prøveformen på denne uddannelse er en skriftlig prøve. Se prøvebeskrivelse, prøveforlæg, prøven og rettevejledning for yderligere information.

I prøven vil deltagerens kompetencer blive prøvet med afsæt i arbejdsmarkedsuddannelsens handlingsorienterede mål.

Figur 1: Handlingsorienteret mål for arbejdsmarkedsuddannelsen: 23450 Styrket omsorg - misbrug, psyk. sygdom, demens

Deltageren kan:

1. opnå forståelse for de komplekse fysiske, psykiske og sociale udfordringer der kan opstå, når demens optræder sammen med psykisk sygdom og/eller misbrug.
2. vælge, udvikle og anvende relevante metoder og tilgange, herunder relationelle, anerkendende og recovery-orienterede tilgange, der fremmer tillid, tryghed og stabilitet hos borgere med demens og psykisk sygdom og/eller misbrug, og kan reflektere over og

vurdere, hvordan disse tilgange kan anvendes til at håndtere komplekse og udfordrende situationer

3. observere, dokumentere og reflektere over adfærdsændringer, medicinens virkning og bivirkninger samt identificere og forklare sammenhænge mellem medicinske behandlinger, psykiatriske symptomer og adfærd hos borgere med demens og psykisk sygdom og/eller misbrug.
4. anvende fagsproget i tværfaglig kommunikation og bidrage til patientsikker indsats gennem formidling af komplekse fagligt begrundede vurderinger, samt reflektere kritisk over etiske dilemmaer forbundet med borgerens selvbestemmelse i forhold til eget liv og sundhed.

4. Temaer

I dette kapitel præsenteres de temaer, som ligger til grund for forslaget til undervisningens tilrettelæggelse og det specifikke indhold temaerne har fået på baggrund af uddannelsens handlingsorienterede mål. Til hvert af temaerne er der udvalgt emner, der er relevante at berøre i undervisningen ift. det pågældende tema.

Temaoversigt

Figur 2 på næste side viser en oversigt over de temaer og de emner, som deltagerne arbejder med uddannelsens 3 dage.

Figur 2: Oversigt over temaer og emner

På de efterfølgende sider beskrives temaer og tilhørende emner uddybende.

5. Opgaver og undervisningsmaterialer

I dette kapitel kan du finde konkret inspiration til tilrettelæggelse af uddannelsen i form af værktøjer, cases, refleksionsøvelser og praksisnære opgaver.

Uddannelsen er tilrettelagt med afsæt i deltagernes erfaringer fra arbejdet med borgere, hvor misbrug, psykisk sygdom og demens sameksisterer og skaber komplekse omsorgs- og plejesituationer.

Der arbejdes systematisk med:

- Analyse af borgerens samlede livssituation
- Identifikation af risikofaktorer og mistrivsel
- Helhedsorienteret og personcentreret tilgang
- Tværfagligt og tværsektorielt samarbejde
- Faglig refleksion og etisk stillingtagen

Undervisningen veksler mellem korte faglige oplæg, casearbejde, strukturerede refleksionsøvelser, gruppeopgaver og plenumdrøftelser. Deltagerne arbejder løbende med at koble teori, nationale anbefalinger og lokale praksiserfaringer.

Tabel 1: Forslag til program for uddannelsens 3 dage

Dag 1	Dag 2	Dag 3
Intro til uddannelsen og forventningsafstemning	Opsamling fra dag 1	Opsamling fra dag 2
Misbrug og psykisk sygdom hos ældre – forståelse, risici og omsorgsperspektiver	Psykisk sygdom og demens – dobbeltdiagnoser og differentiering	Tværfagligt samarbejde og koordination i komplekse forløb
Frokost	Frokost	Frokost
Samspelet mellem misbrug, psykisk sygdom og kognition	Observation, tidlig opsporing og faglig dokumentation	Casearbejde, handleplan og evaluering

Caseintroduktion og refleksion-sopgave	Etiske dilemmaer og borgersens selvbestemmelse	Prøveafholdelse og fælles evaluering
--	--	--------------------------------------

I de følgende tekstafsnit følger uddybning og forslag til indhold og metoder i uddannelsen

Tema 1: Misbrug hos ældre – forståelse, risici og omsorgsperspektiver

Uddannelsens første dag indledes med en faglig rammesætning af misbrug blandt ældre borgere og de særlige udfordringer, der opstår, når misbrug optræder i kombination med psykisk sygdom og begyndende kognitiv svækkelse.

Deltagerne arbejder med at:

- opnå forståelse for forskellige former for misbrug (alkohol, medicin, stoffer)
- analysere hvordan misbrug påvirker funktionsevne, trivsel og samarbejde
- identificere risikofaktorer og tegn på mistrivsel
- reflektere over egen rolle og ansvar i omsorgsarbejdet

Der tages afsæt i praksisnære situationer, hvor deltagerne drøfter, hvordan misbrug kan komme til udtryk i hverdagen, og hvordan en helhedsorienteret tilgang kan styrke kvaliteten af indsatsen.

Inspiration:

Fx:

Sundhedsstyrelsen. (2019). BPSD-modellen: Metode til arbejde med adfærdsmæssige og psykiske symptomer hos beboere med demens.

Sundhedsstyrelsen. (n.d.). Vidensindblik: Værdighed i ældreplejen.

VPT – Videncenter for Pædagogik og Tilrettelæggelse. (n.d.). Blomsten – et værktøj til forandring.

Tema 2: Samspillet mellem misbrug, psykisk sygdom og kognition

På første og anden dag arbejdes der med kompleksiteten i dobbeltdiagnoser og overlappende symptombilleder.

Deltagerne skal arbejde med at kunne:

- skelne mellem symptomer på demens, psykisk sygdom og misbrug/abstinens
- analysere adfærdændringer og funktionsfald
- vurdere hvornår der er behov for faglig undren og videre handling
- identificere situationer, hvor problematikker maskerer hinanden

Gennem casearbejde trænes deltagerne i systematisk analyse og faglig vurdering i komplekse og uforudsigelige praksissituationer.

Inspiration:

Fx:

Sundhedsstyrelsen. (2019). BPSD-modellen: Metode til arbejde med adfærdsmæssige og psykiske symptomer hos beboere med demens.

Sundhedsstyrelsen. (2023). *Guide til at nedbringe antipsykotisk medicin til mennesker med demens*
VPT – Videncenter for Pædagogik og Tilrettelæggelse. (n.d.). Blomsten – et værktøj til forandring.

Tema 3: Observation, tidlig opsporing og faglig dokumentation

Undervisningen har fokus på, hvordan systematisk observation og dokumentation kan bidrage til øget kvalitet og patientsikkerhed.

Deltagerne arbejder med at:

- identificere tidlige tegn på mistvivsel og risikoadfærd
- anvende strukturerede observationsmetoder
- formulere faglige problemstillinger klart og præcist
- dokumentere observationer som grundlag for tværfaglig handling

Der kan fx arbejdes med konkrete eksempler på ændringer i adfærd, søvn, ernæring, social deltagelse og funktionsniveau, og hvordan disse kan omsættes til relevant faglig kommunikation.

Inspiration:

Fx:

Sundhedsstyrelsen. (2023). *Guide til at nedbringe antipsykotisk medicin til mennesker med demens*
VPT – Videncenter for Pædagogik og Tilrettelæggelse. (n.d.). Blomsten – et værktøj til forandring.

Tema 4: Ethiske dilemmaer og borgerens selvbestemmelse

På anden dag sættes fokus på de etiske dilemmaer, der ofte opstår i arbejdet med borgere med misbrug, psykisk sygdom og demens.

Deltagerne skal:

- reflektere over balancen mellem selvbestemmelse og omsorgspligt
- analysere situationer med afvisning af hjælp
- identificere gråzoner i praksis

- begrunde faglige valg etisk og professionelt

Her foreslås det, at der kan arbejdes med refleksionsøvelser og praksisnære dilemmaer, som understøtter deltagernes evne til at handle professionelt i situationer med etisk kompleksitet.

Inspiration:

Fx:

Sundhedsstyrelsen. (2019). BPSD-modellen: Metode til arbejde med adfærdsmæssige og psykiske symptomer hos beboere med demens.

Sundhedsstyrelsen. (n.d.). Vidensindblik: Værdighed i ældreplejen.

VPT – Videncenter for Pædagogik og Tilrettelæggelse. (n.d.). Blomsten – et værktøj til forandring.

Tema 5: Tværfagligt samarbejde og koordination i komplekse forløb

På tredje dag rettes fokus mod samarbejde og koordinering omkring borgeren.

Deltagerne arbejder med at:

- identificere relevante interne og eksterne samarbejdspartnere
- tydeliggøre egen faglige rolle i det tværfaglige samarbejde
- formidle observationer og bekymringer kvalificeret
- bidrage til sammenhængende og koordinerede forløb

Her kan der fx arbejdes med rollespil eller træne i tværfaglige konferencer (som deltagerne kan kende fra egen praksis), hvor deltagerne træner argumentation og samarbejdskompetence.

Inspiration:

Fx:

Gibbons, P. (2016). Styrk sproget, styrk læringen

Høyer, C. S. (2009). Feedback og debriefing.

Aarhus Universitet. (u.å.). Karl Tomms spørgsmålstype

Samfundslitteratur. (2020, 15. september). Broen til fagsproget. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=V9eXAJEhb1I>

Sparre, S. L., Sørensen, J. K., Nielsen, S. H., Fredslund, J., Bertram-Larsen, P., & Bæk, L. K. (2024).

Tema 6: Casearbejde, handleplan og evaluering

Uddannelsen afsluttes med en sammenfattende caseopgave, hvor deltagerne med afsæt i hele forløbet skal:

- analysere borgerens samlede situation med inddragelse af misbrug, psykisk sygdom og demens
- identificere centrale problemstillinger og risici

- udarbejde forslag til helhedsorienteret og koordineret indsats
- argumentere fagligt og etisk for handlemuligheder
- koble indsatsen til tværfagligt og tværsektorielt samarbejde

Forløbet afsluttes med den obligatoriske prøve, evaluering og refleksion over, hvordan den nye viden og de styrkede kompetencer kan omsættes i egen praksis.

Litteraturliste

Aarhus Universitet. (u.å.). *Karl Tomms spørgsmålstyper*. Hentet november 2024 fra https://studerende.au.dk/fileadmin/studerende.au.dk/BSS/billeder_faelles/Karl_Tomm_til_web_.pdf

Gibbons, P. (2016). *Styrk sproget, styrk læringen: Sproglig udvikling og stilladsering i flersprogede klasserum*. Samfundslitteratur.

Høyer, C. S. (2009). *Feedback og debriefing*. Dansk Universitetspædagogisk Tidsskrift, 3(6), 3–9. <https://doi.org/10.7146/dut.v3i6.5602>

Nationalt Videnscenter for Demens. (n.d.). *Psykiatriske symptomer ved demens*. Retrieved February 18, 2026, from <https://videnscenterfordemens.dk/da/psykiatriske-symptomer>

Samfundslitteratur. (2020, 15. september). *Broen til fagsproget: Forfatterne fortæller* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=V9eXAJEhb1I>

Sparre, S. L., Sørensen, J. K., Nielsen, S. H., Fredslund, J., Bertram-Larsen, P., & Bæk, L. K. (2024). *Rekruttering og uddannelse af herboende migranter til ældreplejen: Praksis, SOSU Appen og anbefalinger* (Rapport). VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. <https://doi.org/10.7146/aul.535>

Sundhedsstyrelsen. (2019). *BPSD-modellen: Metode til arbejde med adfærdsmæssige og psykiske symptomer hos beboere med demens*. Sundhedsstyrelsen. <https://www.sst.dk/udgivelser/2019/bpsd-modellen-metode-til-arbejde-med-adfaerdsmaes-psykiske-sympt-hos-beboere-m-demens>

Sundhedsstyrelsen. (2023). *Guide til at nedbringe antipsykotisk medicin til mennesker med demens* (Demenshåndbøger). Sundhedsstyrelsen. https://www.sst.dk/media/xfae3tzk/haand-bog_guide_til_nedbringelse_af_brug_af_antipsykotisk_medicin_digital_v2.pdf

Sundhedsstyrelsen. (n.d.). *Vidensindblik: Værdighed i ældreplejen*. Retrieved February 18, 2026, from https://www.sst.dk/media/hudlcavi/vidensindblik_vaerdighed.pdf

VPT – Videncenter for Pædagogik og Tilrettelæggelse. (n.d.). *Blomsten – et værktøj til forandring*. <https://vpt.dk/organisation-udvikling/blomsten-et-vaerktoej-til-forandring>